24 Natuur in het veenweidegebied, een kwestie van kiezen….

Fabrice Ottburg en Eric Schouwenberg

In het westen en noorden van Nederland ligt het surrealistische veenweidegebied. Planten en dieren - waaronder vele bedreigde soorten - vinden er in natuurgebieden en landbouwpercelen een plek. De vraag is hoe we zorgen dat de natuur in het veenweidelandschap zijn plek krijgt. Het antwoord luidt: door keuzes te maken. Ligt de natuur binnen of buiten de natuurgebieden. Maar ook binnen de natuur zal men keuzes moeten maken voor het type natuur!

Het veenweidegebied is een door de mens gecreëerd landschapstype dat van oudsher werd gekenmerkt door zijn open en weidse karakter. Oude boerderijen op smalle, door sloten begrensde, bloemrijke percelen met grazende zwart bonte koeien. Deze landschappelijke waarden uitten zich in unieke cultuurhistorische waarden, maar ook in een bijzondere waardevolle natuur. Redenen waarom het veenweidegebied zowel nationaal als internationaal wordt geprezen.

Naast typische weidevogels als de grutto, de kemphaan en de kievit komen er ook soorten voor die kenmerkend zijn voor water en moerassen, bijvoorbeeld de roerdomp, de zwarte stern en de purperreiger. Ook andere faunagroepen profiteren van het veenweidegebied. Zo vormt het veenweidegebied een belangrijk leefgebied voor bittervoorns, kleine modderkruipers en snoeken. Maar ook voor amfibieën als de meerkikker, de middelste groene kikker en de heikikker, zoogdieren als de noordse woelmuis, en op termijn mogelijk een levensvatbare populatie otters.

Binnen het veenweidegebied kunnen we onderscheid maken tussen twee soorten natuur. Er zijn de aangewezen natuurgebieden die worden beheerd door natuurbeherende organisaties als Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen. Daarnaast de natuur die voornamelijk voorkomt in het agrarische gebied. Deze zogenaamde 'witte gebieden' vallen doorgaans onder de agrarische bedrijfsvoering van de boeren.

Veel kenmerkende soorten hebben baat gehad bij het vroegere kleinschalige landbouwsysteem, waar naast veeteelt (hooilanden) ook turfwinning plaats vond. De verschuiving naar een meer intensievere landbouw, de daarmee gepaard gaande grootschaligheid en de bijkomende veranderingen in de waterhuishouding hebben er voor gezorgd dat veel typische 'veenweidesoorten' achteruit gaan in hun voorkomen en het veenweidegebied qua morfologie sterk is veranderd.

Om deze achteruitgang te stoppen moeten er keuzes worden gemaakt. Dit kan gedaan worden op afzonderlijke functies zoals landbouw, natuur en verstedelijking. Maar meer voor de hand liggend zijn keuzes waarbij men rekening houdt met verschillende belangen. Met andere woorden: hoe kunnen landbouw en natuur hand in hand samengaan?

Belangrijke factoren waardoor de morfologie en de aanwezige natuur van het veenweidegebied is veranderd, zijn onder ander peilbeheer, intensivering van het agrarische grondgebruik, vermesting en versnippering. Zo hebben de in het verleden ontstane veranderingen in de waterhuishouding geleid tot een tegennatuurlijk peilbeheer en verdroging van de natuur. Veel van de voorkomende soorten zijn echter afhankelijk van een zo natuurlijk mogelijk peilbeheer.

Om die soorten een kans te geven naast de voorkomende landbouwstijl zal men moeten bepalen welke mogelijkheden voor handen liggen en daarin een keuze moeten maken. In de huidige veenweidegebieden wordt over het algemeen een vast dieppeil of een hoog zomerpeil gehandhaafd. Voor veel soorten geldt echter dat zij meer baat hebben bij een natuurlijk peilbeheer of een plasdras-situatie. Vooral de keuze voor 'plasdras-natuur' zal er toe kunnen leiden dat veel boeren zich in hun bedrijfsvoering moeten aanpassen, bijvoorbeeld een extensievere of andere vorm van landbouw.

Er zal dus een afweging moeten worden gemaakt waar men in het veenweidegebied landbouw kan voortzetten en waar men ook ten gunste van de natuur tot een zo natuurlijk mogelijk peilbeheer kan komen. Door de invoering van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn zijn indirect al keuzes gemaakt om het oorspronkelijke veenweidegebied te handhaven. Zo liggen er binnen het veenweide landschap Speciale Beschermings Zones (SBZ-gebieden) ofwel Habitatrichtlijngebieden als de Nieuwkoopse Plassen en De Haeck of Alde Feanen. Voor deze gebieden geldt dat er speciale gebiedsdoelen worden opgesteld waarin men rekening moet houden met de habitatrichtlijn soorten waarvoor het gebied is aangemeld.

Deze natuurdoelen kunnen interfereren met de wensen van de boeren. Om de Habitatrichtlijnsoorten en -typen in deze gebieden goed te beschermen is het goed om over te gaan tot een mix van peilstrategieën. Op de plaatsen waar het habitatrichtlijn gebied ligt kan men kiezen voor een natuurlijk peilbeheer of een plasdras-situatie. In het agrarische gebied kan men kiezen voor een diep peil of een hoog zomerpeil.
Natuurlijk peilbeheer levert de meeste natuurwaarde op zonder dat het typische landschapsbeeld van het veenweidegebied verandert. Het kenmerkende open en groene landschap blijft bestaan. Uiteraard blijft dit systeem alleen gehandhaafd als de juiste beheersvormen en landbouwbedrijfsstijlen wordt toegepast.

Naast natuurlijk peilbeheer levert de plasdras-situatie een grote meerwaarde voor natuur op, maar deze verandert het landschapsbeeld wel. Zo zullen meer ruigtes en bosontwikkelingen in het veenweide gebied plaats vinden. Wil men in dit type de openheid behouden dan zullen er meer beheersinspanningen moeten worden verricht.

De keuze voor natuurlijk peilbeheer of een plasdras-situatie is in de eerste een politieke keuze.

Bij het veranderen van het landbouwsysteem of het deels verdwijnen van de landbouw blijft het de vraag wat er in de toekomst gebeurt in het veenweidegebied. Valt het veenweidegebied ten prooi aan projectontwikkelaars? Of vormt er zich een andere vorm van natuur die economisch minder kost en daardoor beter te handhaven is? Of kiezen wij er met z'n allen voor om bijvoorbeeld De Krimpenerwaard uit te roepen tot een nationaal beschermd veenweidegebied?

Het geheel blijft een kwestie van keuzes….